

104249

Sigmund Skards bok om Koht har egget direktør Tank-Nielsen, sønn av kontreadmiral Carsten Tank-Nielsen, til noe betraktninger om Kohts sjømilitære forutseenh.

Professor Sigmund Skard har nylig skrevet en bok om sin svigerfar professor Halvdan Koht. Den har av mange fått en uforbeholden rosende omtale, bl.a. av bonde Per Lønning i vest og statsstipendiat Ivar Eskeland i øst.

Jeg har ingen vanskelighet med å slutte meg til denne omtale for såvidt angår Halvdan Koht som historiker, vitenskapsmann og forfatter. Men når det gjelder Skards uttalelser om Kohts disposisjoner på det sjømilitære område etter utbruddet av 2. verdenskrig og frem til 9. april, 1940, beveger han seg på usikker grunn. Det er derfor behov for en del supplerende bemerkninger.

Ved utbruddet av 2. verdenskrig i september 1939 erklærte regjeringen at Norge ville forholde seg nøytralt. Det var Norges plikt å følge Haagkonven-

sjonen av 1907 nr. V og XII, hvor det er fastsatt regler for hvorledes et nøytralt land skal forholde seg i forskjellige situasjoner, — og de spesielle norske nøytralitetsregler. Særlig viktig i Norges tilfelle var det å følge reglene for nøytralitet når det gjaldt Norges sjø-

holdning på folkerettslig grunn overfor de krigførende parter, slik at vi om mulig ikke ble trukket inn i krigen på noen av sidene. Dette lyktes oss under den første verdenskrig, men ikke under den andre.

Skard nevner (s. 121) bl.a. at: «Koht tenkte seg en

samme var tilfellet med det utskrevne mannskap. Både befal og mannskap hadde utilstrekkelig øvelse.»

Denne anførsel er neppe å undre seg over når UK -45 (s. 32) nevner at mens «normalbevilgninger til nybygg for marinen etter forsvarsordningen av 1933 var

bevilget Stortinget kr. 6 250 000,- til anskaffelse av 8 motortorpedobåter. De skulle bygges i England, men ingen ble levert før 9. april.»

Mot denne bakgrunn er Skards bemerkning (s. 145) mildest talt forbausende: «Det militære vern eg hadde vore med til å bygge opp, hadde synt seg verdlaust.»

Min far, avdøde kontreadmiral Carsten Tank-Nielsen, var fra 1935 til 9. april 1940 sjef for 2. sjøforsvarsdistrikt, som strakk seg fra Jærens rev til Nordlands grense. Denne kysttrekningen var like viktig for de krigførende parter i 2. verdenskrig som i den første, og her skjedde det meget under nøytralitetsvernet. På grunnlag av hans rapporter og notater, samt historiske data for øvrig bør noen forhold nevnes i denne forbindelse.

«City of Flint» var et amerikansk handelsskip som var tatt som prise av lommelagskipet «Deutschland» 9. oktober 1939 p.g.a. kontrabande bestemt for England.

Skipet passerte Bergen under eskorte for sydgående 3. november 1939. Marinekommandoen i Bergen ga skipet tillatelse til å gå videre i den norske led, men ikke til å ankre noe sted. Mot sjøforsvarsjefens ordre ankret skipet allikevel utenfor Haugesund, etter sigende ifølge ordre fra den tyske regjering. Rettmessig ble skipet på en effektiv måte kapret av Den Norske Marine den 4. november s.å. og kl. 01.30 s.d. gitt tilbake til den amerikanske regjering. En hektisk diplomatisk virksomhet utfoldet seg i dagene deretter. Den tyske marine-attaché kom til Bergen, men hadde intet å bemerke til Admiralets begrunnelse for kapringen, som han fullt ut fant korrekt og i overensstemmelse med de norske nøytralitetsregler.

Prisesjefen Løytnant Pushbach og hans mannskap ble internert på Kongsvinger festning.

Marinen hadde vist vilje og evne til å følge opp hovedmålsetningen for vårt nøytralitetsvern. Ikke desto mindre ble min far kort tid

etter oppringt av Koht som instruerte ham om å være meget forsiktig med å gripe inn overfor fremmede staters fartøyer. Hvor var det blitt av fastheten i en korrekt håndhevelse av vår nøytralitetspolitikk?

Altmark-saken er tidligere utførlig beskrevet i historiske utredninger, bl.a. i min artikkel i Aftenposten 17.2.1965. Jeg skal derfor ikke gå i detalj, men kun trekke frem enkelte sentrale momenter.

«Altmark» var et hjelpeskip til lommelagskipet «Admiral Graf Spee». I en betenkning av 22. januar 1940 konkluderte Utenriksdepartementets folkerettslige ekspert, professor Castberg at et hjelpeskip for den tyske marine, som førte «Reichsdienstflache», måtte behandles som et krigsskip, d.v.s. at et slikt skip i henhold til våre nøytralitetsregler ikke kunne passere våre krigshavner.

«Altmarks» kaptein Dau ble stoppet ved Bergens krigshavns nordgrense den 15. februar 1940 og fikk ordre av Admiral personlig

Reidar Tank-Nielsen:

Dagbladets kronikk 2. september 1982

Halvdan Koht: allmektig?

territorium. I den alminnelige instruks for Sjøforsvarets sjef under nøytralitetsvern pkt. 2 stod det som hovedmålsetning at «nøytralitetsvernets hovedoppgave er — med de midler det rår over — å motvirke og om mulig hindre åpenbare nøytralitetsbrudd og avvise tilfældige nøytralitetskrenkelser av enhver art.» Dette betød m.a.o. at vi måtte innnta en fast og korrekt

nøytralitetsvakt på samme måte som vi hadde det i krigen 1914-1918. I slik ei vakt måtte flåten vera hovedsaka.»

Det er liten sammenheng mellom en slik politikk og det som anføres i Innstillingen fra Undersøkelseskommisjonen av 1945 (UK — 45) s. 36: «Marinens materielle var for det meste foreldet. Befalet var også etter organisasjonen av 1933 alt for fåtallig, og det

satt til 3,5 millioner kroner årlig, var det i de 19 budsjettår fra 1918/1919 til og med 1936/37 bevilget til nybygg gjennomsnittlig bare 1,7 millioner årlig.» Og videre: «Bortsett fra at materiellet var gammelt var også Marinens bevilgninger til vedlikehold utilstrekkelige. Marinens etableringer på land var til dels i en bedrøvelig tilstand.» Hertil nevner UK -45 (s. 32) at «i 1933 og 1939

om å gå utenom krigshavnen og uten eskorte og inn igjen ved Marsteinen fyr. Ordren var basert på at kaptein Dau nektet visitasjon for å kunne bringe skipets sanne karakter på det rene. Siden losen nektet å gå videre med «Altmark» hadde den antakelig måttet gå ut i internasjonalt farvann p.g.a. særlig uren seil- led. I betraktning av at det engelske Admiralitet ved flyrekognosering og mel-

ding fra Comander Stagg (en britisk etterretnings-agent) i Trondheim var klar over hvor «Altmark» befant seg, hadde den høyst sannsynlig blitt kapret i internasjonalt farvann utenfor Bergen, istedenfor i Jøssingfjord.

Men Koht ville det anderledes.

15. februar 1940 kl. 17.45 fikk Admiralen ordre fra kommanderende Admiral Diesen: «La fartøyet pass-

med i vurderinga. Og som eg avslutta min VG-artikkel (rett gjengitt i Vårt Land 6.8.82): «På det grunnlaget får ein døma om Israels handlemåte og oppførsel. På same måte som vi dømmer andre nasjonar som vil kallast siviliserte.

Ikkje mildare, men heller ikkje strengare.»

ere i dets egenskap av statsskip. Eskorte.» Det er utenkelig at kommanderende Admiral kunne sende

toruet ved å la den passere gjennom Bergens krigshavn.

Engelskmennenes trussel i januar 1940 om ikke å respektet vårt nøytrale sjøterritorium kan også ha sammenheng med den tidligere

«Westerwald»-affæren, som var en direkte parallell til «Altmark»-affæren.

Admiral Tank-Nielsen kom senere til Oslo for å orientere Utenriksdepartementet om utviklingen av

«Altmark»-saken for Stortinget kort tid etter sa Koht ifølge Morgenavisen i Bergen 22.9.1945 bl.a.: «Likevel tykte marinekommandoen i Bergen at alt ikkje var så vel opplyst som det burde vera og da «Altmark» kom så langt sør som til nordgrensa for det militære området, omlag 100 nautiske mil nord for Bergen, kom ei norsk orlogsskute (min anmerkning: Med Admiralen om bord) og kravde å få vitsettere det. Dette

I Aftenpostens aftennummer 10. januar 1940, sto en notis om at «Altmark» — et hjelpeskip til lommeslagskipet «Admiral Graf Spee» — søkte å ta seg over Atlanteren med ca. 400 engelske fanger ombord. I ukemagasinet «Illustrated London News» for 3. februar 1940 var Altmark avbildet. Admiralen i Bergen gjorde sine underordnede sjefer i 2. sjøforsvarsdistrikt oppmerksom på dette i

forkastet av regjeringen. Dersom minene var blitt lagt ut, med nødvendig varsel til de krigførende, er det overveiende sannsynlig at den tyske flåte ikke hadde klart å forsere seg inn. Alminnelig mobilisering, da de første varslar om de tyske flåtebevegelser kom, hadde ytterligere økt sannsynligheten for at det tyske angrep hadde mislyktes. Dette er en alminnelig oppfatning blandt fagmilitære.

Forøvrig er det min mening at regjeringen Nygaardsvold burde vært stilt for riksrett — slik både Nygaardsvold og Koht ba om — for sine gjerninger eller mangel på sådanne på det forsvarsmessige området i tiden 1935-9. april 1940.

Det hadde på en objektiv og saklig måte skapt klarhet i mange forhold for ettertiden.

Men vi fikk ingen riksrett. Istedenfor fikk vi Professor Skards bok. Nå får vi også bok om Nygaardsvold av redaktør Reidar Hirsti.

For vår histories skyld mener jeg at mine korrek-sjoner bør komme frem.

FRAMSTORMENDE

ROMANFORFATTER

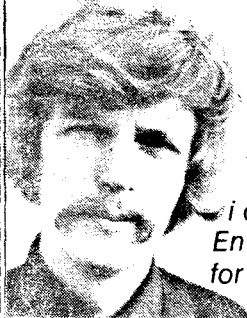
Bernt Eggen

«Svart som gull»

En spenningsroman i ordets rette forstand. En dramatisk beretning for Norge i Olje-alderen.

199 lb. kr. 154,-

ASCHEHOUG

Ny spreisk roman av

PAVEL KOHOUT

DEN HELLIGE KLÁRAS INNFALL

lb. 127,-

En herlig harselas over korrupt byråkrati, politisk maktkamp og allmenn dårskap.

Oversatt av Anne-Marie Smith.

ASCHEHOUG

ny patrick

Legen og døden

I samme serie: Piken og døden, Gul drosje, Mordene i Kenmore Valley, Løgnen og døden, Lys fra en papirlykt.

Bare kr. 19,50 pr. bok!

CAPPELEN

